

Валерій Цибульський

Рівне (Україна)

«ПЕРЕЯСЛАВСЬКА ЛЕГЕНДА» В ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ ВЧЕНИХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Події, що відбулися в Україні на початку XXI століття (Розпорядження Л. Кучми про відзначення 350-річниці Переяславської ради; статті й виступи в ЗМІ українофобів (яскравим прикладом є публікація С. Ківалова в «Українській правді» від 27 березня 2008 року); окупація Криму і військові дії Росії на Донбасі) є свідченням того, що те, що розпочалося в Переяславі 8 січня 1654 року, стосується не лише історії українсько-російських відносин. Вони є спробами реанімації «Переяславської легенди», яка знайшла найбільш повне і широке відображення в «Тезах про 300-річчя возз'єднання України з Росією».

Автор ставить за мету проаналізувати праці представників української діаспори, які у відповідь на «Тези...» і помпезне святкування, в наукових і науково-публіцистичних статтях розвінчували міфи про так звану «колиску братніх народів», «єдність і братерство» українського і російського народів, прагнення українців до «возз'єднання», відсутність альтернативи в пошуку надійного союзника і т.п.

Серед авторів публіцистичних статей слід відзначити Р. Бжеського, С. Іваницького, З. Книша. Всі вони спростовують вище наведені міфи, наголошують, що Б. Хмельницький звернувся до Москви, як і до інших сусідів, і що лише надзвичайно важкі обставини змусили гетьмана шукати союзу з «ворожою нам Московою» (Р. Бжеський); підкреслюють, що вже на самій Переяславській раді і під час присяги українців після неї вже була опозиція проти цього союзу. С. Іваницький пише, що український уряд не погодився з умовами «Березневих статей», не брав їх до уваги і не опубліку-

вав. Оскільки українська сторона подала першою свої пропозиції, то, на його думку, Б. Хмельницький вважав царські статті лише «контрпроектом».

Найбільш вагомий внесок в дослідження даної теми і розвінчання міфів «Переяславської легенди» зробили А. Яковлів і О. Оглоблин. Перший акцентував увагу на проблемах історико-юридичного характеру угоди. Якщо у попередніх своїх працях, написаних у 20-х – 30-х рр., він кваліфікує її як «номінальну васальну залежність від Москви, яку *de jure* встановив договір 1654 р., але *de facto* вона зовсім не існувала: фактично Б. Хмельницький не визнавав навіть цієї... номінальної зверхності, бо не виконував якраз тих умов договору, які цю зверхність встановили», то тепер він вносить уточнення – «номінальна васальна залежність чи протекторат».

А. Яковлів прийшов до висновку, що кількаразове посилення московських послів на царське слово, в підтвердження того, що права й вольності Війська Запорізького не будуть порушені і що Україну полякам не віддасть, а також запевнення, що державний та громадський лад не буде змінено, було оцінено Б. Хмельницьким і козацькою старшиною як акт, рівнозначний присязі царя. Тому за цим актом наступив другий, «рівнозначний – присяга гетьмана й старшини».

О. Оглоблин, ознайомлений із працею А. Яковліва, дослідив увесь процес, пов'язаний з Переяславською угодою від передумов до її наслідків. Він наголошує на тому, що усі переговори у Переяславі відбувалися офіційно і сухо, без будь-яких проявів традиційної староукраїнської гостинності. Ні гетьман, ні переяславський полковник П. Тетеря ні разу не запросили послів на банкет («Так, неначебто переговорювали не майбутні союзники, а колишні вороги»). Вчений відхиляє московську версію переяславської легенди, котра малює картину «всенародного здвигу» на Переяславській раді, а під час присяги у церкві «всенародное множество, мужского и женского полу». Адже те саме джерело повідомляє, що в Переяславі присягнуло 284 чол. («Оце й був весь народ Переяславської ради 1654 року!»).

О. Оглоблин розглядає «Жалувану грамоту» як документальний акт, який урочисто стверджував не лише конституційні права Війська Запорізького (а разом із жалуваними грамотами іншим станам – цілої України), але й зобов'язання царя визнавати й дотримуватися цих прав. Це була та гарантія, якої український уряд вимагав від московських послів у Переяславі, і разом з тим ратифікаційний акт українсько-московської угоди (з боку царя).

Найбільшим ударом для українсько-московського союзу і безперечним порушенням була союзна угода Москви з Польщею 1656 року у Вільно. Ще більшим порушенням Переяславської угоди, на думку О. Оглоблина, була фальсифікація договору у 1659 р. («Переяславські статті»).

Але історія українсько-московських взаємин не пішла шляхом Переяславської угоди. Надто різні були національно-державні інтереси, цілі й прагнення двох союзників. Військово-політичний союз України й Московії поступово перетворився на панування Москви. Переяславська угода, укладена для забезпечення української державності, стала для неї пасткою. Вона започаткувала той трагічний комплекс українсько-російських відносин, який «з вільного союзу зробив кайдани 300-літньої неволі й ворожнечі».

Список основних джерел та літератури:

1. Бжеський Р. Переяславська умова в планах Б. Хмельницького та «Переяславська легенда» / Р. Бжеський. – К., 1993.
2. Іваницький С. Переяславський договір 1654 року / С. Іваницький // Сурмач (об'єднання бувших вояків українців у Великій Британії). – 1996. – Ч.1-4.
3. Книш З. У тристаріччя Переяславського договору 1654–1954 / З. Книш. – Торонто, 1954.
4. Оглоблин О. Українсько-московська угода 1654 / О. Оглоблин. – Нью-Йорк ; Торонто, 1954.
5. Яковлів А. Договір гетьмана Богдана Хмельницького з Московою 1654 / А Яковлів. – Нью-Йорк, 1954.